

ՈՌԻՍԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ա. Գ Ր Ք Ե Ր

Մեր նոր ստացած գրքերուն մէջ աւանդէն աչքի զարնողն է «Հայ Գրողներ» գոր կազմած են Ղ. Աղայեան, Ա. Անտոնեան, Յով. Թումանեան, Վ. Փափազեան, այս չորսն ալ ծանօթ արդէն իրենց գրական գործունէութեամբ: Մեծահատոր գործս՝ Բազմավէպի դիրքով գունագեղ ճաշկատով 688 էջերէ կը բաղկանայ և ընդարձակ գործին Առաջին մասը կը կազմէ բովանդակելով իր մէջ միայն Ռուսահայ գրագէտներու — խնամով ընտրուած — ու տանաւոր և արձակ գրականութիւնը, ընդամէնը քսան և չորս յայտնի գրողներու գործերը և դէմքերը: Բաֆֆիէն՝ մինչև Աստուրիս:

Հատորիս կազմողներուն նպատակն է ճաշակաւոր կտորներով լեցուած հատոր մը դնել բարձրագոյն աշակերտաց առջև՝ իրր ընթերցանութեան գիրք մը, և առ այդ՝ պէտք էին յիշեալ չորս գրագէտները իրենց ճաշակով ընտրէին զանոնք: «Այս ձեռնարկութեան նպատակը եղել է երկու ջով—ջով և ստաւ հատորներ ձեռնահաւաքել ուսանայ և թիւրքահայ գրողներ ինքնուրոյն երկերից ամբողջական գրածքներ և կտորներ: Այս տարի չկարողացանք միաժամանակ տպագրել երկուսն էլ: այլ միայն այս հատորը, որ յատկացած է ուսանայ գրողներ իրերին: Միւսը թողցինք եկող տարւան. այն տեղ կը լինեն մի քանի ուսանայ գրողներ ևս:

Այս հատորը բովանդակում է երկու տարւայ դասընթացը և պէտք է անցնեն մեր դպրոցների չորրորդ և հինգերորդ դասարաններում»:

Երբ Ռուսահայը՝ տանկահայ գրագէտ մը պիտի քննադատէ՝ և տանկահայ գրագէտը՝ զուսահայը, յայտ է թէ քննադատութեան մէջ հակադրութիւններ անպատճառ պիտի նկատուին: Ասիկա քաշակի խնդիր է: Ռուսահայը կրնան մեզի համար ըսել թէ տանկահայը զմեզ չեն հասկնար, և մենք փո-

խաղարձաբար: Այսօր, — ձգենք հիները Բաֆֆին, Գամառ Գաթիկան — տանկահայերս ամենէն աւելի Ահարոնեանը կը հասկնանք և կ'ախորժինք. և ուսանայք երբէք չեն հասկնար և չեն ախորժիր ո՛չ Միսմարոս, ո՛չ Վարդապետ, փոխադարձաբար զանոնք միայն Ահարոնեանը կը հասկնայ:

Մտադիր ենք յատկաւային մեր ընթերցողներուն ներկայացնել հատորիս մէջ մտած՝ ապրող գրագէտները՝ համառօտ տեսութեամբ մը և դէմքերով:

*

ՋԱԽԱՅԵՏԻ Պատկերները 168 էջերով հատոր մը կազմած՝ կը բովանդակէ տասն և մէկ վիպակներ՝ որոնց եօթը արդէն 1901էն սկսեալ հրատարակուած էին Մըշակի, Աղբւրի, Մուրճի, Արշալոյսի մէջ. անտիպներն են «Ոճի խէթածը», «Ընկնաւորը», «Ութի ուրբաթ»ը, Ջալալեցիէն ունէինք «Ջալալի աղբւր» գրքոյը տպ. 1900ին ի թիֆլզ:

Գրքիս հեղինակը ըստ բաւականի յաջող կը գտնենք պատկերներ գծելու՝ առնուած ընտանեկան և ընկերային կեանքէ՝ գունաւորուած նկարագրական վրձինով, և տաքքրական նայուածքներով՝ լեզուն ու միտքը կը մօտենայ մերինին:

Ջալալեցիին պատկերներուն առաջին գրքոյն է հատորս. անշուշտ դիտաւորութիւն ունի յաջորդն ևս հրապարակ հանելու:

ՅՈՎՀ. ԿՈՍՏԱՆԵԱՆ՝ ճոր Խոյսիկի Սաղմունք (տանկական սարսափներ). — Յովհ. Կոստանեանի դէմքը կը դնեմ, շատ անգամ դիմագիծն ալ ընթերցողին հետ կըրնայ խօսիլ...

Կոստանեանի Սաղմունքը հաւաքածոյ մ'են տաք տարուան քերթուածիկներու (26 թուով) և կը բովանդակուին 47 էջերու մէջ, յորք տասը հատը արդէն Լուսայի և Արշալոյսի մէջ հրատարակուած էին: Կոստանեանը 1896ին արդէն հրատարակած էր Շիրակի լեզենտաներից հատորիկը:

կան բանաստեղծներ՝ որոնց քերթուածները ախորժով կարդալնէս վերջ դեռ շարունակութիւնը կը փնտռենք, երբ կ'անդադարանանք թէ մեր մտքին մէջ կամ սրտին վրայ թախիծի, ուրախութեան եւ ընդ մը չմնաց: Այդպիսիներէն ունի նաեւ Կոստանեանը: Զայրոյթի զգացումով ու յաշող գրուածներէն է ան երբ Նոր Խորայեցիին՝ կեցած Ատանայի նահատակներուն դիակներուն մօտիկ՝ իր ձայնը երկիրք կը հասցնէ, և ի վերջոյ կ'ըսէ.

Յովն. Վոստանեան

«Եւ թափէ՛ վերից, թափէ՛ կայծակնե՛ր, և հո՛ւրը-բորբոք Զորիքի թոյնը այրէ՛, հոգ դարձուր — Աստուած Սա...»
[բաւթ...]

Եւ արդէն այս յառաջարան — քերթուածով՝ բանաստեղծը իր «Մագմանեք»ը նուիրում և Ատանայի նահատակների յիշատակին:

ՎԲԶԻՆԻ (Ա. Գալանթար) Մանրակարները ուրիշ բան չէ՝ բայց եթէ 1900—1903 Հոկտ. Մշակի մէջ հրատարակած յօդուածներուն ամբողջական հաւաքածոյքը՝ երկու 500իջիւն հատորներու մէջ ամ.

փոփած: Հատորները՝ մանրակարներու ցուցահանդէս մը կը բանան ընթերցողին դիմաց, ուր զետեղուած են ամէն տեսակէն. կամ բազմատեսակ ծաղկանց պարտէզ մը՝ ուր բնական է վարդին և ռոհանին հետ կան նաև տփոյն և անբոյր ծաղիկներ: Ընթերցողը՝ վիպական պատկերներէ յանկարծ կը փոխադրուի ընկական տեսութեան մը, ճանապարհորդագրութեան՝ լուրի մը: Արդէն ինքն Փալանթար՝ «Ինչ են մանրակարները» հարցումին կը պատասխանէ — կեանքի և նրա արտայայտութիւնների նկարագրութիւններ: Իսկանգ եմ առել այն գծերի և երևոյթների վրա, որոնք ունեցել են հասարակական նշանակութիւն: Նրանց մէջ պատկերացել է մեր հիմնարկութիւնների և գործողների ընթացիկ կեանքը այն քնորոշ երևոյթներով, որոնք կազմել են օլլայ շարիքը: Նիւթը տուել են ինձ սեփական ապաւուրութիւնը, անմիջական դիտողութիւնը, մարդկանց պատմածը, նամակների հաղորդածները, այն ամէնը, ինչ որ ցուլացնում է իր մէջ կեանքը և նրա արտայայտութիւնները »:

Բ. Թ Ե Ր Թ Ե Ր

Ռուսահայ պարբերական մամուլը ամլութեան մէջ է. այսքան առտինէ ի վեր Մոսքին պակասը չկրցան լեցնել. եղածներն ալ կամ միօրինակ ընթացք մ'ուանին և կամ անկանոն կը հրատարակուին: Պատճառը, արդեօք դէպ ի Տանկաստան երթեկնութիւնն է:

Շատոնց ի վեր Արարատը չէ հրատարակուած, այսպէս Յուշարարը որոյ զաղարումը պիտի զգանք: Իրը Օրաթերթ միայն կան ի Թիֆլիս Մշակն ու Հոյիգոնը: Մշակը իւր հին մի և նոյն ուղղութեամբ և խմբագրներով կը շարունակուի. Ա. Գալանթարը (թիւ 181) մի քանի յօդուածներ կը նուիրէ « ճանապարհորդութիւն մեր երկրի մէջ (Փամբակ, Գեղարքունի Արաբան, Արագած, Արարանպօ) ». փափագելի էր որ ազգագրական և աշխարհագրական կէտեր ևս անպակաս ըլլային: Ոմն Ռուս

բէն Դրամբեան «Իմ վերջին խօսքը Յովհ. Թումանեանի» խորագրով կը համարձակի ծանօթ և յայտնի հեղինակ կամ բանաստեղծ Յովհ. Թումանեանի գրական բանագործութիւնները երևան հանել, Թումանեանը իր պաշտողները ունի՝ որոնք կրնան զինքը պաշտպանել իրենց սովորական ըրած արհամարհական ոտով, բայց Դրամբեանը յամենայն դէպս եթէ չկարենայ ալ պատասխանել՝ միշտ պիտի ցուցնէ մեզ այն պարտէզը՝ ուսկից պտուղներ առած է Թումանեան. այդ պարտէզը Ս. Հայկունիի «ժողովրդական առակներ»ն են (Հմտ. Մշակ 187, 189 և ուր բառ առ բառ բանագործութիւնը դէմ առ դէմ կը դնէ ճննադատը)։

Հնրիգոնը՝ որ Գործի շարունակութիւնն է՝ 2 Օգոստոսին սկսաւ հրատարակուիլ խմբագիր—հրատարակիչ ունենալով Բ. Նուրալեանը, Ս. Գր. մի քիչ ուժով կը ճննադատէ «Հացի կտոր Չէյթնցուն» հաւաքածոյն (Թիւ 1, 3), Մ. Սևանեան յօդուածներ կը նուիրէ «Պատմութիւնը մեր դպրոցներում և պատմութեան դասագրքերը» նիւթին (Թիւ 6-11)։

Թիֆլիզէն դուրս կային հետեւալ լրագրերը յԱղեքսանաբաղով՝ «Ախուրեան», որ դադրած է. իսկ յԱստրախան Լրագիր, որ շարաթն անգամ մը լոյս կը տեսնէ որուն խմբագիր—հրատարակիչն է Կարապետ Խաչատրեան։

*

Իրր մասնագիտական շաբաթաթերթ՝ գովելի է Գիտատեսուք (Խմբագիր—հրատարակիչ՝ Ա. Աթանասեան)։ Այս շաբաթաթերթը միակն է որ հայ ռամիկ ժողովրդին կը ծառայէ երկրագործական, անասնաբուժական, պատիզպանական հետաքրքրական և օգտակար յօդուածներով. Հայացքի և պատասխանների բաժնին ներքև ժողովրդեան կողմանէ կը հարցուն՝ օգտակար խնդիրներ, որոնց կը պատասխանէ խմբագրութիւնը՝ դուրին միջոցներ սովորեցնելով ժողովրդեան, գործադրելի այս կամ այն պարագային։

Փափագելի էր որ Գիտատեսուք ծրագրով ճանկահայք ևս շաբաթաթերթ մ'ու նենային, որուն այնքան պէտք ունի տգէտ ժողովուրդը։

Հովիւր իբր կրօնական թերթ Եզնիկ ա. ք. Եզնիկեանցի խմբագրութեամբ, որ՝ բաւականատեսն է ի վեր սկսած է իր առաջին էջին վրայ տաճկահայ կամ ռուսահայ գրագէտի մը դէմքը դնել, առանց ո՛ր և է ծանօթութեան։ Հովիւր իր դէպ ի Հոգիոնի կուսակցութիւնը ունեցած հակակրօնութիւնը՝ ինչ պատճառաւ մինչև «Ազատամարտ»ին կը հասցնէ. այլ է «Ազատամարտ»ը իբր կուսակցութեան մը թիւթը նկատել, այլ է զայն իբր կատարեալ ծրագրով լրագիր մը նկատել։

Ձաւեշտաթերթերէն մնաց միայն Խարսրայան, զոր չորս տարիէ վեր կը շարունակէ Արտ. Երեցեան. Նուազ ճաշակով ծաղրանկարներուն հետ ունի և սրամիտ և ճաշակաւոր գծուածքներ. այդպէս են և յօդուածները։

*

Սակաւաթիւ են այսպէս և ամսաթերթերը, լաւ որ Տ. Նազարեանցը կայ, որուն խմբագրութեամբ կը հրատարակուին «Արիւ պատկերազարդ ամսաթերթ մանուկների և պատանիների համար» և «Տարագեղագիտական, գրական, հասարակական, ճննադատական, քաղաքական, հանդէսը»։ Երկուքն ալ իրենց ծրագրին և նպատակին կ'ընթանան։

Կը շարունակին նաև հետեւեալ ամսագրերը. «Լուսնոյ, գրական, քաղաքական, պատմական և հանրային», Գիւտ ա. քհ. Աղանեանցի խմբագրութեամբ, Եր. Գրիգոր «Կովկասի Հայոց դպրոցների ուսուցիչների և վարժուճիների միութեան» հրատարակութիւնը՝ որուն խմբագրական մարմինը կը կազմեն Արեղեան Արտ. Ղազարեան

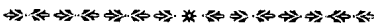
1. Ռուսահայոց Թերթերու խմբագրութեանց հետ թղթակցող՝ անոց հասցէն ունենալու համար քաւ է Թերթի անունը գրեն, օրինակի համար — Rédaction Nor Dproti, Tiflis — (Russie-Caucase)։

Գ. Յարութիւնեան իս. Ռաշմաճեան Տ. և Տէր-Միրաքեան Բ. — Հատկոր մանկական պատկերազարդ ամսագիրը որուն խմբագիր-հրատարակիչն է Կատ. Լիսիցեան:

Տակաւին այս չորս ամսագրերուն (Ռ. գոտորսի թիւերը ստացած չենք:

Մեր ստացածին համեմատ՝ այսօր Ռուսահայը երկու օրագիր ունին և մէկ շաբաթական լրագիր, որ յԱսորիսիս հրատարակուի. երեք շաբաթաթերթ, ու վեց ամսաթերթ (ի մէջ առնելով նաև «Արարատ»ը), այս է ամբողջ Ռուսահայ Մամուլին արտադրութիւնը:

Հ. Մ. ՊԱՏՈՐԻԱՆ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆ

- Հ. Բ. Մարգարիտ. — Հնագրական կարեւոր առիթունք մը և անոր լուծման նախափորձը. 433
Գոտորիքի Զ. Մ. — Հայ Մամուլը տասնհինգ տարուան մէջ (Արմէնիա, Հանգէս Ամսօրեայ, Հնչակ, Հայք, Մասիս, Աւետարեք, Փունջ, Հայրենիք) 442

ԳՐԱԿԱՆ Ք

- Մեղէրիմք Մորիս. — Մահուան առջև (բնաս. թրգմ. Ա. Փանոսեան) 449
Գոտորիքի Զ. Մ. — Զաթած գանգալը (բնաս. թրգմ. Ա. Փանոսեան) 449
Թէքէնամ Վահան. — Փորձառութիւն (բնաս.) 449
— Գայլին հոկումը (բնաս.) 450
Վանէվանի Գ. Վայրի երգեր. Ա. 450
Ամդրիկեան Հ. Ներսիս. — Անաթէ (Վէպ) 450
Բէկ-Յովս. Աստուածատուր. — Երբօր տեղ. — Վէպ Ե. Պ. Միխայլովայի. 458
Հ. Ղեկունջ Ալիշան. — Որագիր առժամայն ազգ. մանց մտաց և սրբի (1848) 399
Ումեհամ Ա. — Ազատական զարոյց 462
Գոտորիքի Զ. Մ. — Թէ Տասը Փարսն ի՛նչ կը պատմէ (Ասանայի ի որբիկներուն) 465
Ջարարեան Բորի Մ. Արմազանց Տարուն Գե. րապ. Ներսէս շնորհաւորի մահուան 466
Գոտորիքի Զ. Մ. — Աստուանցի որբիկը — Ա. Եօրի եմ, կը մրսիմ. 468

ԳԻՏԱԿԱՆ-ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ Ք

- Տ. Հ. Ն. Շերշնաուր ճանապարհորդութիւն կեն. դանիաց մէջ (Շար. թիւ 9) 470
— Ստեֆէնըն (Գեորգ) 478

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

- Գոտորիքի Զ. Մ. — Ռուսահայ զրականութիւն. Եւ Ա. Գրեքի, Բ. Թերթիւր 477

ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ԹԱՏՐԵՐԳԱԿԱՆ

Շարունակելի հրատարակութիւն կը ձեռնայ շարք մը թուականներ ութամսէ հատորիկներէ, որոնց կը ծառայեն յատկապէս՝ աշայոց ընթերցման և զարոյցներու մէջ թատերական ներկայացմանց և մրցանակաբաշխութեանց — Նշուեալս ցանկին մէջ Ա. և Կ. տասներկու ցուցներն թէ իւրաքանչիւր խաղի մէջ որքան Այր և որքան Կին խառնուի դեր ունին:

Իւրաքանչիւր հատորիկի գինն է ֆ. 0,50: — Գան. լու. համար դիմել այս հասցէին. Imprimerie Arménienne. — Venise (Italie), St. Lazare.

Միւսն օրս հրատարակուած թիւերն են հետեւեալները.

1. — Ս. Դոմինիկի կղզւոյն գիրքը. տրամ. գրեց ճ. Պուլայանի. թարգմանեց. Հ. Ա. Վ. Տերոյեան. 1905, էջ 62: — Ա. 6, Կ. 1.
2. — Խաղամոլ. տրամ. գրեց Հ. Ա. Վ. Տերոյեան. 1906, երկրորդ ապ. էջ 84, — Ա. 20.
3. — Ա. — Երկու ծայրայիւղմիր. գրեց Հ. Ա. Վ. Տերոյեան. 1907, էջ 1-25: — Ա. 5.
Բ. — Երկր Քաջիւրը. գրեց Հ. Ա. Վ. Տերոյեան. 1906, էջ 26-52: — Ա. 7.
- Գ. — Գողցուտի սաղար. թարգմ. Հ. Ա. Վ. Տերոյեան. 1906, էջ 53-80: — Ա. 8.
4. — Ա. — Երկու հրացանակիրներ. գաւելտ. 1907, էջ 1-85: — Ա. 7.
Բ. — Տաղմապալից գիշեր մը. գաւելտ. թարգմ. Հ. Ա. Վ. Գոնտաքեան. 1907, էջ 86-64: — Ա. 8.
5. — Միմոն ճամնապետը. տրամ. գրեցին Տիմա-նուար և Տէնքերի, ազատաբար թարգմանեց Հ. Ա. Վ. Տերոյեան. 1908, էջ 130: — Ա. 12, Կ. 4.
6. — Ա. — Որդիական սէր. տրամ. գրեց ճ. Ճէօ-յիւն. թրգմ. Հ. Ա. Վ. Տերոյեան. 1908, էջ 1-58: — Ա. 8.
Բ. — Ամզմտակ ատրմամակմիր. գաւելտ. գրեց Ա. Քոչգուլ. թրգմ. Հ. Վրթանէս Խանպէկեան. 1908, էջ 59-95: — Ա. 7.
7. — Ա. — Զուրիցնիի որբը. տրամ. թրգմ. Հ. Ա. Վ. Գոնտաքեան. 1908, էջ 1-95: — Ա. 10.
Բ. — Վարդագոյն մամիկը. գաւելտ. գրեց Հ. Ա. Վ. Տերոյեան. 1908, էջ 96-114: — Ա. 2, Կ. 1.
8. — Ա. — Մարտիմ Պապայիմ Ռամիտը. տրամ. գրեցին Կարմին և Գրանց. իուլ. վերած-մանքն թրգմ. Հ. Ղեկունջ Տայեան. 1909, էջ 1-94: — Ա. 12.
- Բ. — Ամբիւտող գիշեր մը. գաւելտ. թրգմ. Հ. Ա. Վ. Գապանիւիւն. 1909, էջ 95-114: — Ա. 2.
9. — Ա. — Մամուլիս Ռամիւրատուր. տրամ. գրեց Հ. Ա. Վ. Տերոյեան. 1909, էջ 1-70: — Կ. 9.
Բ. — Նիկտարիմէ արդարատէր. տրամ. գրեց Հ. Ա. Վ. Տերոյեան. 1909, էջ 71-135: — Կ. 13.
10. — Ա. — Պրոտոմի մատրիկեակմիր. տրամ. թրգմ. Հ. Ա. Վ. Գապանիւիւն. 1909, էջ 1-40: — Ա. 12.
Բ. — Ամուտակ որդիկ. տրամ. գրեց Բ. Աւե-թադիւլ. թրգմ. իուլ. լեզուէ 1909, էջ 41-68: — Ա. 9.
- Գ. — Երկու Ռմակարկաւոր. գաւելտ. թրգմ. իուլ. լեզուէ. 1909, էջ 69-92: — Ա. 10.